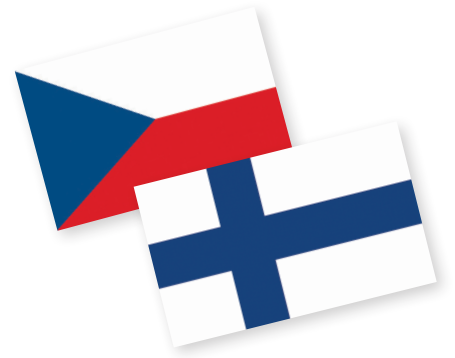

Näköala

TŠEKKIIN

Suomi-Tšekki-seura ry:n julkaisu 2/2022

Suomi-Tšekki-seura ry

www.suomi-tsekki-seura.fi
info@suomi-tsekki-seura.fi

Jäsenmaksu vuonna 2022: 25 e

62. vuosikerta

Näköala TŠEKKIIN

Näköala Tšekkiin on Suomi-Tšekki-seura ry:n virallinen jäsenlehti, joka ilmestyy 1-2 kertaa vuodessa ja postitetaan kaikille seuran jäsenille sekä yhteistyökumppaneille.

Julkaisija:
Suomi-Tšekki-seura ry

Päätoimittaja:
Jari Aula, jariaula@gmail.com

Lehden toimituskunta:
Jari Aula, Heikki Larmola, Petteri Peuranen

Lehteen kirjoittaneet vastaavat kaikki omista kirjoituksistaan.

Taitto: Nina Närhi

Etu- ja takakannen kuvat: Petteri Peuranen

Etukansi: Pražský orloj - astronominen kello vuodelta 1410 (Unescon maailmanperintökohde) lajissaan maailman vanhin edelleen toimiva viimeisimmän kunnostuksen jälkeen 2018.

Takakansi: Plzeňin pyhän Bartolomeuksen (uus) goottilainen katedraali 1300-luvulta, nyky-asuunsa vuodesta 1884, Tšekin korkein kirkontorni (102 m).

ISSN: 1459-420X

Painopaikka: Taktiili 2022

SISÄLLYS

- Puheenjohtajan palsta** s. 3
Eero Kettunen
- Tšekki keskiajalla ja kuningas Přemysl Otakar II:n sisäpolitiikka** s. 4
Heikki Larmola
- Löytöjä Kafkan jäämistöstä** s. 16
Panu Turunen
- Kirjallisuuden valtionpalkinto Kateřina Tučkoválle** s. 20
Petra Virtanen
- Evžen Boček -viimeinen aristokraatti** s. 24
Nina Facon
- Tšekin-suurlähetystön vastaanotto 13.10.2022** s. 26
Kuvakooste
- Radek Štěpanekin runo ja henkilöesittely** s. 27
Jari Aula

Brnon Pietarin ja Paavalin katedraali 1100-luvulta.

© Kuva: Petteri Peuranen

PUHEENJOHTAJAN PALSTA

Eero Kettunen

Ahoj kaikki!

Koronaepidemiaan liittyvät rajoitukset alkavat olla ainakin Suomessa historiaa. Niinpä saamme opetella elämään ”uutta normaalia”, vaikka koronavirus kiertää edelleen yhteiskunnassa.

Seuramme sai toimintaansa Tšekin valtiolta aikaisempia vuosia pienemmän toiminta-avustuksen, koska ystävämaassamme on jouduttu karsimaan julkisia menoja valtion velkaantumisen takia. Toimintamme onkin tänä vuonna ollut pienimuotoista. Kaikesta huolimatta olemme pystyneet julkaisemaan tänä vuonnakin kaksi jäsenlehteä ja järjestämään kaksi kirjallisuusiltaa verkossa. Seura osallistui myös elokuussa *Runokuu*-tapahtuman järjestelyihin, sillä **Jari Aula** käänsi tapahtumassa esitetyt **Radek Štěpánekin** runot. Seura oli mukana järjestämässä *Tšekki Euroopan unionin puheenjohtajamaana* -tilaisuutta 15.11. yhdessä Eurooppalainen Suomi ry:n ja Tšekin tasavallan suurlähetystön kanssa. Lisäksi seuran Facebook-sivuilla on ollut paljon Tšekin tasavaltaan liittyviä päivityksiä.

Tšekin Suomen suurlähetystö järjesti perinteisen Tšekin kansallispäivän vastaanoton, johon oli kutsuttu runsaasti Tšekin tasavallan ystäviä. Suurlä-

hetystössä oli esillä näyttely Emil Zátopekista ja hänen vaimostaan Danasta, joiden syntymästä tuli tänä vuonna kuluneeksi sata vuotta, ja jotka kilpailivat voitokkaasti Helsingin olympialaisissa kesällä 1952 seitsemänkymmentä vuotta sitten. Seuraamme juhlassa edustivat lehtemme päätoimittaja Jari Aula, seuramme hallituksen jäsen Petteri Peuranen ja minä, seuran puheenjohtaja. Läsä juhlassa oli myös modernin tšekkiläisen kirjallisuuden asiantuntija, seuramme kirjallisuusiltoissakin esiintynyt Petra Virtanen.

Tšekin Helsingin suurlähetystö järjesti Tšekin Euroopan unionin puheenjohtajuuteen liittyen konsertin Helsingin Johanneksenkirkossa. Illassa esiintyi palkittu tšekkiläinen oopperalaulaja **Jana Šrejma Kačirková**, jota säesti **Šárka Csölle Knížetová**. Illassa koettiin myös yllätys: suurlähettiläs **Adam Vojtěch** lauloi dueton yhdessä illan pääesiintyjän kanssa.

Toivotan kaikille antoisia lukuhetkiä ja mukavaa vuodenvaihdetta!

Eero Kettunen

Tšekki keskiajalla ja kuningas Přemysl Otakar II:n sisäpolitiikka

VTT Heikki Larmola

Tšekkiläisten maiden asuttaminen

Keskiaikaisten tšekkiläisten maiden asuttamisessa voidaan erottaa kaksi eri vaihetta: ulkoinen ja sisäinen. Sisäinen kolonisaatio oli 12. vuosisadalla tärkeämpi ja se vastasi niin aateliston kuin hallitsijankin etuja. Lukuisat eri alamaisryhmät pyrkivät parantamaan asemaansa siirtymällä uusille asuinsijoille, mutta ennen kaikkea ylemmät ja alemmat säätyläisperheet ja -suvut pyrkivät vahvistamaan täl-

lä keinolla vaikutusvaltaansa.

Sen sijaan 1200-lukua on perinteisesti pidetty suuren ulkomaisen eli enimmäkseen saksalaisen siirtolaisuuden aikakautena. Jälkimmäinen muuttoaalto muutti tuolloin perinpohjaisesti tšekkiläistä yhteiskuntaa. Tähän historialliseen tapahtumaan heijastuivat sittemmin 19. vuosisadalta lähtien vielä äsken vaikuttaneet tendenssimäiset poliittiset ja kansalliset näkökannat. Tässä yhteydessä on kuitenkin välttämätöntä todeta, että keskiajalla kansalliset tekijät olivat merkitykseltään vielä

melko vähäisiä verrattuna varsinkin säätyihin tai poliittisiin ja uskonnollisiin ryhmittymiin. Siten tarkasteltaessa keskiajan historiaa on tärkeää, ettei kansallisia kysymyksiä uudenaikaisessa mielessä sotketa keskiaikaa koskeviin kuvauksiin ja analyyseihin.

Mutta jo 1100-luvun maan sisäisessä muuttoliik-
keessä maalla oli keskeinen merkitys. Termi *země*,
joka voidaan tavallisesti kääntää suomeksi sanalla
maa, merkitsi varhaiskeskiajasta lähtien toisaalta
maata, maaperää ja sen hedelmällisyyttä, toisaalta
koko hallitsijan hallitsemaa maata tai maa-alueita.
Tämä hallitsijan omaisuus nimenomaan hallinta- ja
vallintaomaisuutena muutti olennaisesti merki-
tystään koko keskiajan, ja vähitellen sitä alkoivat
rajoittaa säätyjen oikeudet. Näistä muodostuivat
keskiaikaisen ”oikeusvaltion” perusteet, joita rajoit-
tivat sellaisten yhteiskuntakerrosten oikeuksia ja
vapauksia, jotka kykenivät niitä puolustamaan. Niin
kutsutun sisäisen siirtolaisuuden kestäessä 1100-lu-
vulla uudella asutuspolitiikalla eri alamaisryhmät
yrittivät parantaa asemaansa. Ennen kaikkea siihen
pyrkivät sekä alempi että ylempi säätyluokka va-

kiinnuttaakseen valtansa. Hallitsija tuki periaattees-
sa aateliston siirtolaisuutta, lisäiväthän aateliston
omaisuudet myös hänen tulojaan. Aatelisto oli jat-
kuvasti maaseudulla se yhteiskuntaluokka, joka teki
pääasiallisesti aloitteet. Monissa pienemmissä kiis-
toissa se käytti voimaansa ja arvovaltaansa suojellak-
seen feodaalialuetta ja myös vaikuttaakseen. Ottaen
huomioon ennen vuotta 1200 vallinneet rajoitetut
tekniset mahdollisuudet ja ajan taloudelliset ehdot
siirtolaisuuden seuraukset olivat hämmästyttäviä:
suurin osa Böömistä ja Määristä asutettiin mukaan
luettuna rajaseudut, jotka sitten seuraavan sadan
vuoden aikana saksalaistuivat ns. toisen asutusaal-
lon myötä. Tämä kehitti syrjäseutuja taloudellisesti
ja helpotti joidenkin hallintoalueiden liikaväestöstä
aiheutuneita paineita.

Sitä vastoin toinen asutusaalto, joka tunnetaan,
paitsi ulkoisena tai suurena asutusaaltona, tarkoitti
maahanmuuttoa ulkomailta, etupäässä saksalaisen
väestön tuloa maahan. Se muutti perusteellisesti
tšekkiläistä yhteiskuntaa. Tämä historiallinen
kysymys tuli aikanaan heijastumaan 19. vuosisadalta
aina toisen maailmansodan jälkeisiin aikoihin

Prahan linna (Hradčany)
ja Malá strana Petřínin-
kukkulan näkötorista.

esitettyissä tendenssimäisissä ja poliittisissa näkemyksissä. Maan asuttaminen ulkoa päin sattui 13. vuosisadalle, jolloin tšekkiläisille alueille siirtyi varsinkin saksalaista väestöä ylikansoitetuista Baijerista, Saksista ja Reininmaalta. On kuitenkin muistettava, että keskiajalla, varhaisen feodalisminkin aikaan, jolloin heimoyhteiskunnan piirteitä oli vielä paljon jäljellä, kansallisuuskysymys jäi aina toisarvoiseksi asiaksi johonkin tiettyyn säätyyn kuulumisen, valtapoliittisen liittoutumisen tai johonkin uskontokuntaan kuulumisen rinnalla. Yhteinen kieli ei vielä ollut riittävän vahva liima liittämään eri yhteisöryhmiä toisiinsa kansakunnaksi. Tosin 1400-luvun hussilaisissa uskonsodissa katolisia "ristiretkeläisiä" vastaan oli mukana myös nationalistista maustetta, joka yhdistyi yhteiskunnalliseen vastakohtaisuuteen: yhtäältä tšekit nousivat saksalaisia vastaan, toisaalta alempi aatelisto, porvaristo ja talonpojat ylempää aatelia sekä ylempää, katolista papistoa vastaan.

Kaupunkiin ja kyliin kutsuttiin, paitsi uudisasukkaita, myös ritareita, ratsumiehiä, munkkeja ja kiertäviä bardeja. Väestö liikehti kaikkialla itäisessä Keski-Euroopassa, Puolassa, Galitsiassa, Tšekki-Böömissä ja Unkarissa. Saksalaisten tulossa Tšekinmaille ei ollut lainkaan kysymys mistään kansallisesta laajentumishalusta tai erityisestä valtapyrkimyksistä. Sen sijaan ne palvelivat paikallisten hallitsijoiden ja ylimystön etuja. Paitsi saksalaisten, myös flaamien ja vallonien saapuminen täydensivät muuton kohteena olevan maan taloudellisia rakenteita; joillakin alueille, kuten Pommerissa ja Ala-Sleesiassa muuttajien kieli hukutti alleen siellä aiemmin puhutut kielet. Tällaiset väestönsiirrot kuuluivat koko Euroopassa asuttamispolitiikkaan.

Uudet siirtolaiset toivat mukanaan uudet taloudelliset ja tuotannolliset menettelytavat, samoin kuin uudenlaiset oikeussuhteet. Heidän säädöksensä muodostivat niin sanotun emfytoitisen lain. Sitä on kutsuttu myös saksalaiseksi laiksi tai maan ennakkovaraus-, ennakkoperintö- tai porvarisoikeudeksi. Sen tarkoituksena oli saada alamaiset taloudellisesti motivoituneiksi ja saada heidät tavoittelemaan voittoa.

Emfytoitisella lailla tarkoitetaan vanhaa saksalaista porvarisoikeutta, joka oli feodaalinen muoto perinnöllisestä maan vuokrausoikeudesta. Sitä sovellettiin Tšekinmaalla 1200-luvulta eli suuren asut-

tamisen ajoilta lähtien sekä kaupungeissa että maalaiskylissä. Tämä oikeus velvoitti maan haltijan eli vuokraajan maksamaan maan omistajalle säännölliset maksut maan käytöstä tai vaihtoehtoisesti työskentelemään tämän pellolla. Mitä suurempi maa-alue ja mitä viljelykelpoisempi se oli, sitä suuremmat maksut vuokraajan oli maksettava maanomistajalle. Vuokralaisella oli myös maanomistajan suostumuksella oikeus myydä maa tai testamentata se. Se takasi vuokraajalle paremmat ehdot kuin ennen siksi, että se takasi vakiosuuriset verot, joita omistaja ei voinut korottaa. Tällä lailla maan haltija, vuokraaja veloitettiin suorittamaan kerrallinen etumaksu, minkä jälkeen hän maksoi maanomistajalle kiinteän maksun yleensä rahakorvauksena. Emfytoitinen laki hyödytti niin maanomistajaa kuin vuokraajaa: edellinen sai säännölliset tulot, jälkimmäinen saattoi hoitaa talouttaan aikaisempaa laadukkaammin. Lain tarkoituksena oli ennen kaikkea motivoida vuokra-laista muokkaamaan maata entistä tehokkaammin ja muuntaa luonnontuotteet rahaksi, mikä merkitsi maanomistajalle pysyviä rahatuottoja. Myöhemmin keskiajalla rahan arvo laski, kun taas vuokratun maan arvo jo luonnostaan pysyi kiinteänä, mikä oli eduksi vuokralaiselle. Emfytoitinen laki on toisaalta peräisin Hollannista, josta maahan tulijat toivat sen 1100-luvun puolella välissä Saksin läpi Elbe-joen taakse, toisaalta frankkien laista, josta vaeltajat lännestä ja etelästä toivat sen mukanaan. Nämä kaksi järjestelmää sulautuivat toisiinsa matkalla Sleesian läpi Määriin ja sieltä Böömiin eli varsinaiseen Tšekkiin.

Alamaiset maksoivat siis herralleen kiinteästi säädetyt maksut, minkä perusteella heille taattiin perintöoikeus maa- ja muuhun omaisuuteensa. Siirtolaisten asuttamaa kylää edusti paikallinen vouti, lokaattori, joka mittasi palstat (plužina) talonpojille, johti metsän raivauksia ja josta tuli samalla maanomistajan uskottuna kylän ensimmäinen käräjätuomari (rychtář on vanha tšekkiläinen väännös saksan sanasta der Richter, oikeudenjakaja). Uudet asutuskylät, lhótat vapautettiin tietyn ajan jälkeen velvollisuuksista ylempiään kohtaan. (Lhóta oli keskiajalla yleinen uusien asutuskylien nimitys niin Böömissä, Määrissä kuin Slovakiassakin.) Aluksi emfytoitista lakia noudattivat vain saksalaiset muuttajat, mutta vähitellen sen otti käyttöönsä myös varhaisempien

Kaarlensillalla Malá stranan puolella.

asuttujen seutujen tšekkiläisen väestö.

Böömin eli Tšekin kuningaskunnassa maanomistusolot emfytoitisen lain soveltamisen jälkeen muistuttivat siis enemmän suomalaista torpparilaitosta myöhemminä vuosisatoina kuin varsinaista maaorjuutta. Tästä alkoi saksalaisen vähemmistön 700-vuotinen historia tšekkiä puhuvien rinnalla.

Tšekkiläinen tutkija **Vratislav Vaníček** teoksessa "Dějiny zemí Koruny české, díl I" mainitsee, että on asioiden yksinkertaistamista sanoa, että 13. vuosisadalla olisi syntynyt "sudeettisaksalaisten" ryhmä sellaisena, kuin heidät ymmärrettiin 20. vuosisadalla. Tosin joillekin rajaseuduille sijoittui saksalaista asujaimistoa, mutta ei kauemmas sisämaahan siinä laajuudessa, mikä sitten myötävaikutti taloudelliseen ja väestölliseen kehitykseen 1500- ja 1600-luvuilla. Alunpitäen puhtaasti tšekkiläisille alueille ilmaantui saksalaisia porvarissukuja, jotka kävivät kauppaa enimmäkseen muiden Keski-Euroopan saksalaiskaupunkien kanssa, joskin olivat samanaikaisesti tšekkiläisen hallinnon alaisia, mahdollisesti paikallisviranomaisista riippuvaisia.

Kuningas Václav I:n hallituskausi

Jo vuonna 1216 **Přemysl Otakar I** ratkaisi kysy-

myksen seuraajastaan määrämällä poikansa **Václav I:n** (1230-1253) valtaistuimen perijäksi. Hankala ja haitallinen senio-raatti-periaate korvattiin siten jo usein noudatetun käytännön mukaiseksi lopullisesti vanhimman pojan vallanperimisoikeudella. Václav I sovelsi isänsä valtopolitiikkaa ja pyrki kuningas-

kuntansa laajentamiseen feodaalijärjestelmän tarjoamin keinoin. Hänen päämääränään oli päästä hallitsemaan Itävaltaa ja Steiermarkia, joissa oli alkanut kamppailu sammuvan Babenbergin suvun laajan valta-alueen hallinnasta.

Vuonna 1241 Keski-Eurooppaan hyökkäsivät **Batu-kaanin**, **Tšingis-kaanin** pojanpojan johtamat mongolit. He olivat valloittaneet jo suuret osat Venäjää, mm. Moskovan 1240, sekä tehneet nopeita iskuja Etelä-Puolaan jo vuosina 1221-1224. Mongoleja varten olisi pitänyt organisoida yhteinen puolustus, mutta se jäi hataraksi, kun itävaltalaiset ja unkarilaiset hallitsijat vahtivat kateellisina toisiaan. Kuningas Václav I lähestyi suuren sotajoukon kanssa Liegmitziä, mutta ennen kuin hän ehti sinne perille, mongolihyökkääjät olivat jo ehtineet lyödä Slesian herttuan **Henrik II Hurskaan** joukot. He kuitenkin vetäytyivät nopeasti uuden sotajoukon tieltä, marssivat läpi Määrin, jonka väestö sai tuntea mongolien läpimarssin nahoissaan, ja hyökkäsivät Unkariin. Sitten mongolit murskasivat Unkarin kuntaan **Béla IV:n** joukot Muhin taistelussa. Talvella 1242 mongolit valtasivat Länsi-Unkarin ja etenivät Wienin porteille saakka. Sen sijaan tšekit ja vuorille paenneet slovakit säästyivät ainakin suureksi osaksi,

koska mongolit olivat ratsastajakansaa, eivätkä he pitäneet vuoristo-olosuhteista sen enempää kuin kylin lujista kivilinnoituksistakaan.

Mutta Unkarin kuningas oli jätetty yksin. Vetäytyttyään Poszonyyn eli Pressburgin - nykyisen Bratislavan - kautta Hainburgiin, Béla IV joutui taas vaikeuksiin. Sen sijaan, että olisi tukenut tätä mongoleja vastaan, Itävallan herttua **Friedrich II Babenberg** takavarikoi Béla IV:n kassan ja pakotti tämän luovuttamaan Unkarin kuninkaan hallussa olleet itävaltalaiset alueet Friedrichille. Vielä Zagrebista käsin kuningas Béla yritti saada saksalais-roomalaisen valtakunnan tukea mongoleja vastaan, mutta joutui pettymään, eikä Friedrich Babenberg tietenkään antanut apua mongoleja vastaan lupauksistaan huolimatta.

Mutta sitten mongolien suurkaani **Ögedei** kuoli kaukana Aasiassa joulukuussa 1241 oletettavasti viinaan, ja **Batu-kaani** halusi olla mukana valitsemassa uutta suurkaania. Lisäksi kevään tullessa joet alkoivat tulvia, niityt muuttuivat mudaksi, eikä heinää ja ruohoa ollut enää tarpeeksi mongolien ratsujoukkojen hevosille, joita heillä oli mukana paljon, kun varahevokset lasketaan mukaan. Niinpä Batu-kaanin ratsujoukot kääntyivät äkkiä kotimatkalta takaisin Aasiaan. Hankalat luonnonolosuhteet tasangoilla taistelemaan tottuneille mongolien ratsuarmeijoille lienevät pelastaneet myös Novgorodin pohjoisessa mongolien tuhoilta, ja ehkäpä myös Suomen, kun Ruotsi oli muutenkin meren takana suojassa.

Vuonna 1246 Václav I:n poika **Vladislav** sai lyhyeksi ajaksi haltuunsa Itävallan maat menemällä naimisiin Babenbergien perintömaiden perijättären **Gertrudin** kanssa. Vladislav kuoli kuitenkin pian häittensä jälkeen.

Tällä välin aatelisto alkoi tavoitella osuuttaan kuninkaan vallasta. Omia etujaan ajaakseen se houkutteli puolelleen hallitsijan pojan **Přemysl Otakarin**, tulevan kuninkaan Přemysl Otakar II:n. Isäkuningas Václav I pääsi vastustajistaan vähitellen voitolle ja aikaa myöten vangitutti Přemysl Otakarin. Kiista päättyi Václavin ja hänen poikansa sovintoon, sillä Moravan eli Määrin hallitsevaksi markkreiviksi jo ennen kapinaa päässyt Přemysl Otakar oli veljensä **Vladislavin** kuoleman jälkeen ainoa miespuolinen jälkeläinen, ja siten väistämättä vallanperijä.

Vuonna 1250 Itävallan hallitsijan seuraajakysy-

Václav I (1205-1253) hallitsijana vv. 1230-53.

©Foto: WikimediaCommons

mys tuli jälleen avoimeksi, koska itävaltalaiset maansa takaisin Unkarin kuninkaalta vuonna 1246 vallannut Itävallan herttua Friedrich II Babenbergilla ei ollut miespuolista jälkeläistä. Václav-kuninkaan poika, prinssi Přemysl Otakar, tuleva kuningas Přemysl Otakar II, valittiin Itävallan herttuaksi Qvering- ja Lichtenstein-sukujen tuella. Legitimoidakseen vaatimuksensa herttuaksi tämä meni naimisiin **Margareta Babenbergin** kanssa, joka oli oikeastaan sukunsa alueiden Itävallan ja Steiermarkin vanhin perijä ja joka oli sulhastaan 30 vuotta vanhempi.

Myöhempi kehitys osoittikin, ettei avioliitto ainakaan kuningas Přemysl Otakar II:n puolelta ollut mikään rakkausavioliitto, vaan se solmittiin hänen valtapyrkimyksiensä vuoksi. Tämän liiton avulla Böömin kuningas sai haltuunsa Ylä- ja Ala-Itävallan ja Steiermarkin alueet, jolloin hän pääsi hallitsemaan suurinta osaa nykyisen Itävallan alueista.

Varhaiset 1200-luvulla perustetut kaupungit ja niiden etuoikeudet

Jo 800- ja 900-luvuilla tšekkiläisillä alueilla oli kaupunkimaisia yhdyskuntia. Ne eivät kuitenkaan olleet kaupunkeja sanan oikeassa merkityksessä, koska niiltä puuttuivat sekä yhtenäinen oikeusjärjestelmä tai järjestyssäännöt että kaupungeille luonteenomaiset etuoikeudet. Nämä varhaisen keskiajan kaupungit olivat markkinoiden ja käsi-

työläispajojen ja niihin liittyvän tuotannon kasamia taajama-alueita. Varsinaiset kaupungit eli kaupunkimaiset yhteisöt säädettyine vapauksineen ja oikeuksineen syntyivät vasta 13. vuosisadan kuluessa. Kaupunkimainen järjestys levisi tšekkiläisille alueille ensin Sleesiasta ja Pohjois-Määristä. Vanhimmat kaupunginoikeudet myönnettiin Uničoville eli Mährisch Neustadtille sekä Bruntálille eli Freudenthalille 13. vuosisadan alussa. Bruntál sijaitsee Määrin ja Sleesian rajamailla.

Kaupungit syntyivät joko vanhoihin asutustaajamiin, joille sittemmin myönnettiin kaupunginoikeudet, tai sitten ne perustettiin siihen asti asumattomille alueille, ikään kuin ”vihreälle nurmelle”. Edellisten kaltaisia, varhaiskeskiajalta periytyviä vanhoja taajamia olivat Prahin Vanhakaupunki (Staré Město pražské), Brno (Brünn saksaksi), Olomouc, Znojmo ja Žatec. Jälkimmäisiä, ”vihreälle nurmelle” perustettuja kaupunkeja olivat České Budějovice sekä Polička. Näille jälkimmäisille asumattomille seuduille perustetuille kaupungeille laadittiin säännöllinen asemakaava ja tarkoin määritelty katujen ja torien verkosto. Erityistapauksia olivat ns. vuoristokaupungit, jotka syntyivät mineraalikaivosten ympärille, kuten Jihlava ja Kutná Hora.

Vanha historiallinen Praha koostui oikeastaan kolmesta hallinnollisesti itsenäisestä taajamasta: Hradčany eli linnan alue, Malá Strana linnavuoren alapuolella Vltava-joen länsirannalla, sekä itärannalla Staré Město eli Vanhakaupunki, jota kaakosta käsin suojasi jo varhaisemmassa vaiheessa perustettu Vyšehrad. Neljännen eli Nové Měston (Uudenkaupungin) vanhan kaupungin viereen perusti sittemmin tuleva keisari **Karel IV** vuonna 1348.

Ruhtinas **Bořivoj** oli perustanut Prahin linnan noin vuonna 885. Sittemmin Vltava-joen oikealle (itäiselle) puolelle, ei aivan rantaan, nousi 900-luvun ensi puoliskolla Vyšehradin linnoitus ja syntyi siihen liittynyt asuinyhteisö. Se oli seurausta muuttoliikkeestä lähemmäksi keskustoja, jolloin asutuskin keskittyi sinne. Joen yli kulki jo 900-luvulla puusiltoja,

jotka yhdistivät asutuskeskuksia toisiinsa. Noin 11. ja 12. vuosisadan vaihteessa (n. vuonna 1100) sekä Prahin linnassa ja sen alapuolella että Vyšehradissa oli Kosmasin kronikan mukaan vauraita, kukoistavia yhteisöjä, joissa myös saksalaiset, juutalaiset ja romaanisia kieliä puhuvat kauppiat harjoittivat elinkeinoaan.

Pikemmin 1000-luvun jälkipuoliskolla kuin sen alussa elinkeinoelämän painopiste alkoi siirtyä Vltava-joen länsirannalta eli vasemmalle puolelta linnan suojista Vltava-joen yli itään sen oikealle rannalle. Noin vuodelta 1100 on tietoja ensimmäisistä laajoista markkinoista Vltava-joen itärannalla, oikealla puolella suunnilleen nykyisen Staroměstské náměstín eli Vanhakaupungin aukion paikalla. Heti näiden ympärille nousi tšekkiläisten ylimysten linnoitettuja taloja, joista ajan mittaan kehittyi tullikamari sekä turvapaikka ulkomaisille tavaranostajille. Heti perään markkinoiden ympärille kohosi kiinteitä kivisiä talokortteleita, linnoituksia, kirkkoja ja luostareita. Vuonna 1172 rakennettiin Juditin kivilta yhdistämään linnan alue uuteen Týnin markkinapaikkaan nykyisessä Staré Městossa. Silta sijaitsi joitakin metrejä pohjoiseen nykyisestä Karlův mostista eli Kaarlensillasta. (starapraha.cz/historie-praha.php). Vuonna 1230 Staré Město (Vanha kaupunki) ympäröitiin muurilla.

Vastapäätä Staré Město Vltava-joen länsirannalle linnan alapuolelle hylätyn vanhan asuinpaikan sijaan kuningas Přemysl Otakar II, ”kulta- ja rautakuningas”, perusti vuonna 1257 ”uuden kaupungin”, joka sittemmin tuli kantamaan nimeä Malá Strana (Pieni puoli). Myös se ympäröitiin hänen toimestaan muurilla.

Vasta 12.2.1784 kaupungin neljä osaa, Hradčany, Malá Strana, Staré Město ja Nové Město yhdistettiin virallisesti keisari Joseph II:n asetuksella (patentilla) yhdeksi kokonaisuudeksi Böömin kuningaskunnan pääkaupunkina. Vuonna 1850 siihen liitettiin vanha juutalaiskaupunki Josefov.

Praha oli kuitenkin syntymästään saakka

Kaarle IV.

Böömin kruununmaiden pääpaikka, joka kasvoi sitten kasvamistaan tarunhoitoisen kuninkatar Libušen joskus 8:nneen vuosisadan lopussa tai 9:nneen alussa lausuman ennustuksen mukaan, kuten legenda mainitsee. Siksi sen kehitystä on tarkasteltava tässä muita kaupunkeja yksityiskohtaisemmin. Nämä sydänkeskiajan kaupungit olivat kaupunkiporvareiden yhteenliittymiä. Kaupunkiporvareilla oli omat vapautensa ja oikeutensa. Enemmistö kaupungeista oli tietenkin sidoksissa paikallisiin olosuhteisiin, joihin niiden oli sopeuduttava. Kaupungissa asuvien asukkaiden määrä ja heidän muu demografinen koostumuksensa riippui luonnollisesti myös paikallisista olosuhteista.

Kaupungit voitiin erottaa toisistaan myös arvovallan perusteella: oli kuninkaan kaupunkeja, jotka hallitsija oli perustanut, sekä alemman arvoisia kaupunkeja, jotka oli perustettu aatelisten, piispojen tai luostareiden aloitteesta. Kuninkaan kaupunkien kanssa rinnasteisia olivat myötäjäisinä saadut kaupungit, jotka takasivat kuninkaallisille leskille ai-neellisen turvan.

Vuoteen 1250 mennessä kuninkaan perustamia kaupunkeja eli ennen ”rauta- ja kultakuninkaan” Přemysl Otakar II:n aikaa olivat Böömissä: Prahan Vanhakaupunki, nykyinen Hradec Králové, Litoměřice, Most, Stříbro, Loket, Žatec ja Písek, sekä Määrin markkreivikunnassa: Uničov, Bruntál, Opava, Znojmo, Jemnice, Hodonin, Jihlava ja Brno eli saksaksi Brünn. Sen jälkeen kuninkaallisia kaupunkeja perustettiin parikymmentä alle kolmessakymmenessä vuodessa Přemysl Otakar II:n hallitessa. Näistä kerron lähemmin hänen sisäpolitiikkaansa koskevassa osiossa.

Ylhäisen herran etuja kaupungissa valvoi jo kyläyhteisöjen yhteydessä mainittu oikeuden jakaja (rychtář), kuninkaallisella kaupungilla oli alikamarieherra, kuninkaallisten kaupunkien ylin kolikko-rahamestari, joka huolehti juoksevista asioista. Kaupungin itsehallintoa johti raatimiehistä koottu kaupunginneuvosto, jonka puheenjohtajana oli pormestari. ”Suurkylän” (velká obec) eli kaupungin asukkailla oli hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa poliittisesti. Todellisuudessa asioista päätti kaupungin patriisikerros, suurimmissa kaupungeissa rikkaimmat, joita tavallisesti olivat kauppiasperheet.

Perustamisestaan lähtien kaupunki sai mitä erilaisimpia etuoikeuksia, privilegioita, joiden tarkoitus

Olomoucin raatihuone.

oli ensisijaisesti vahvistaa sen taloudellista asemaa. Perustavanlaatuisiin etuoikeuksiin kuului ensinnäkin ns. tšekkiläisen mailin oikeus: tšekkiläisen mailin pituisen säteen etäisyydellä kaupungin muureista ei saanut harjoittaa mitään kaupunkilaista elinkeinoa; markkinaoikeus eli mahdollisuus järjestää viikoittaisia tai vuotuisia markkinoita; oikeus jakaa kuolemantuomioita; oikeus panna olutta; joillekin kaupungeille oli myös annettu oikeus rakentaa linnoitusmuureja ja varsinaisia linnoituksia.

Mailin oikeuden (mílové právo) tarkoituksena oli antaa kaupunkilaisille takuut siitä, ettei tietyn välimatkan sisällä kaupungin muureista, kaupungin ympärille piirretyn ympyrän kehän sisällä, kenelläkään ollut lupaa harjoittaa kaupunkimaisia elinkeinoja, kuten käsityöteollisuutta tai kauppaa. Ympyrän säde oli tšekkiläisen mailin mittainen. Tšekkiläisen mailin pituudeksi on oletettu niinkin tarkkaa lukua kuin 7529 metriä 76 cm, mutta säteen pituudeksi eli kehän etäisyydeksi kaupungin rajasta on toisinaan arveltu olevan peräti yhdeksän kilometriä. Mittaa on oletettavasti sovellettu rauta- ja kultakuningas Přemysl Otakar II:n ajoista lähtien. Tietysti, jos ympyrän säde olisi laskettu matemaattisesti kaupungin keskustasta, säde olisi hyvinkin voinut olla yli suomalaisten tunteman peninkulman mittainen. Samanlainen kaupungin omaa elinkeinoelämää suojeleva

säädös kuin mailin oikeus oli myös panimoita koskeva oikeus, joka takasi kaupunkilaisille oluenpanijoille ja kestikievareille taatut markkinat. Sepät olivat poikkeus. Heillä oli oikeus asettua kaupungin ympäristöön.

Näillä kaupunkilaisilla etuoikeuksilla maalaiset haluttiin sulkea kilpailun ulkopuolelle. Kaupunkien takamaiden maanviljelysseutujen asukkaat velvoitettiin – suorastaan pakotettiin – siirtämään hankintansa ja varastonsa vain määrätyille markkinapaikoille. Määräyksiä höllennettiin tai niistä poikettiin vain harvoin. Yhden poikkeuksen muodostivat vuosimarkkinat, jolloin ulkopuolisten tuotteiden tarjonta myyntiin oli päinvastoin tervetullutta.

Koko keskiaikainen kaupunkioikeuksien järjestelmä keskiaikaisen Böömin eli Tšekin kuningaskunnassa perustuu kahdelle ulkomaiselle lakikokoelmalle. Toinen oli niin kutsuttu pohjoissaksalainen oikeusjärjestelmä, joka oli peräisin Saksista, Magdeburgista, ja toinen, eteläsaksalainen oikeusjärjestelmä Nürnbergistä. Böömin eli Tšekin kuningaskunnan pohjoisilla alueilla noudatettiin enimmäkseen Magdeburgin oikeutta, kun taas Etelä- ja Keski-Böömissä sekä Määrissä oli käytössä nürnbergiläinen oikeus.

Böömin ja Määrin yhteiskunta keskiajalla (Jan Škvrňák 17.9.2005)

Keskiajalla koko yhteiskunta jakaantui periaatteessa kahteen puoliskoon: epävapaisiin, jotka olivat riippuvuussuhteessa olevia alamaisia, sekä vapaisiin. Sekamuotoja, samanaikaisesti sekä vapaita että epävapaita – siis eriasteisesti vapaita – oli olemassa, vapaus kun on suhteellista. Ehdottomasti ylimpänä tikkaila oli kaikkein vapain, maan hallitsija. Aluksi hän hallitsi lähes rajattomin valtuuksin – teologisia asioita lukuun ottamatta – koko maata. Mutta kun hän luovutti maata joko henkilökohtaiseksi tai perinnölliseksi omistukseensa, läänitykseksi suosionsa osoitukseksi, myös valtaa siirtyi mukana. Aateliston piti vanhoa uskollisuuden vala hallitsijalleen, mutta se ei liiemmin pitänyt kiinni uskollisuudesta, vaan pikemminkin huolehti omasta menestyksestään. Tämä johti usein ristiriitaan hallitsijan etujen kanssa. Hallitsijan puolestaan täytyi kaikin tavoin koettaa juonitella ja yrittää hyötyä aristokraattien suosiosta. Valtaa ei voinut saada käsiinsä kerralla. Aatelisto

sai kamppailemalla vähitellen valtaoikeutensa. Usein heistä tuli kanssahallitsijoita, varsinaisen hallitsijan kustannuksella, josta toisinaan tuli vain heidän sätkynukkensa.

Hallintoon ja maan hallitsemiseen osallistuvaa aatelistoa pidettiin ylhäisaatelistona. Se omisti laajoja maa-alueita aina ruhtinas- tai kuningaskunnan reuna-alueille saakka tai piti hallussaan tuottavia virkoja, kuten uusi ylhäisaatelisto omana aikanaan. Varsin pian tämä kerros alkoi eriytyä omakseen. Se ei ollut vain ylhäinen, sillä ylhäisaateli ja kuningas nauttivat absoluuttisesta vapaudesta. Lisäksi heillä oli määräysvalta maahan ja maaperään, johon kuuluivat maasta riippuvaiset ihmiset. Ylhäisaateli ja kuningas elivät ylellisyydessä, joka oli peräisin alamaisten maksuista, alamaisten, joihin heillä oli rajaton valta. Tämä yläluokka hallitsi koko maallista yhteiskuntaa.

Ylhäisaatelia täydensi alempi aatelisto: ritarit, tilanomistajat, maalaisherrasmiehet, hallitsijan tai ylimyksen saattueeseen tai henkivartiostoon kuuluivat ja muut ns. vapaasyntyiset. Heillä ei ollut suurta omaisuutta ja maan hallintoon heillä ei ollut juuri

České Budějovicen raadihuone (Ottakar II:n aukion lounaisnurkassa).

lainkaan vaikutusvaltaa. He olivat usein riippuvaisia hallitsijasta tai jostakin muusta läänitysherrasta. Heidän tuli palvella sotaväessä, ja toisin kuin ylimykset, pientä maapalstalta saatua korvausta vastaan tai sitten he pestautuivat armeijaan erilaisten riitaisuuksien vuoksi. He omistivat hiukan maata ja pitivät palveluksessaan ihmisiä, mutta vähitellen he saattoivat siirtyä säätyrajan poikki varakkaampien vapaiden talonpoikien joukkoon. Jos oli köyhempien aatelisten elämä raskasta, se ei kuitenkaan ollut vielä mitään verrattuna alamaisten elämään.

Ritaristo, joka alunperin oli sosiaalisena ryhmänä lähtöisin Etelä-Ranskasta Palestiinaan suuntautuvien ristiretkien ajoilta, muodosti kuninkaan ja aateliston väliin uudenlaisen sosiaalisen suhteen. Ritariston ilmaantuminen tosin voimisti perinteistä vasallin feodaalista uskollisuutta herralleen, mutta ennen kaikkea se korosti ritarillisia hyveitä, jotka tavallisesti liittyivät aateliseen syntyperään. Itse hallitsijakin pyrki hankkimaan ritarin kannukset ja erityisissä juhlamenoissa hallitsija löi ansiotuneen henkilön ritariksi. Kaiken kaikkiaan aatelistossa vallitsi erityinen ylpeys ja yksilöllinen kunnianhimo. Tämä kaikki liittyi ritarikulttuurin muodostumiseen. Siihen kuului kasvatusta ritarillisuuden sääntöihin paaši-pojasta ritariksi lyömiseen saakka. Tulevan ritarin kuului osallistua turnajaisiin ollakseen valmis taisteluihin sotaisten sääntöjen mukaan. Ritarillisuuteen kuului myös uskon puolustaminen ja muiden kristillisten hyveiden noudattaminen sekä hovirunous, edustaa Prahaa perinteisten eteläsaksalaisten runojen ja laulujen kirjoittamisessa sekä palvella hienostuneesti ylhäisiä naisia. Tšekkiläiset ritarit omaksuivat myös länsimaisen aateliston erityispiirteet, kuten sukulinnojen hallinta. Uudet sukujen asuinpaikat, joita rakennettiin 1240-luvulta lähtien, omaksuivat ihannoituja saksalaisia nimiä. Näiden linnojen mukaan hankituilla sukunimillä, joista vanhimmat olivat Lemberg, Sternberg ja Rosenberg, mainittujen linnojen aatelisherrat kerskailivat.

Varakkaiden talonpoikien kerrostuma on sitten viimeinen tai alin vielä vapaiden luokka. He olivat vapaita maanviljelijöitä tai vapaita maatyöläisiä. He eivät lain mukaan olleet riippuvaisia kenestäkään, ja toisin kuin varsinaiset alamaiset, olivat siis vapaita. Keskiajan alussa tämä yhteiskuntakerros oli laaja ja lukuisa. Ajan mittaan se supistui, kun maan hin-

ta nousi tavallisten ihmisten kustannuksella, jolloin useimmat näistä vapaista viljelijöistä sortuivat alimpaan luokkaan. Suuri joukko näistä vapaista asui rajaseuduilla. He olivat myös vapaita raadannasta toisen hyväksi ja maksoivat veroja vain hallitsijalle. Tietenkin heillä oli lukuisia ja erilaisia maanpuolustukseen liittyviä velvollisuuksia.

Laajimman kerrostuman muodostivat herrois-taan riippuvaiset maatyöläiset. Heidän oli pakko vuokrata viljelemänsä maa joko hallitsijalta tai aateliselta. Heidän elämänsä oli erittäin raskasta. Lähes hedelmättömästä maasta he joutuivat maksamaan julmia ja edesvastuuttoman suuria veroja vuokraajalleen. Heillä ei ollut minkäänlaisia oikeuksia; he olivat vain omaisuutta. Juuri he - osattomat maatyöläiset - symbolisoivat keskiajan pimeyttä. Useimmat heistä elivät köyhyysrajan alapuolella.

Keskiajalla ei esiintynyt klassista antiikin ajan orjuutta. Varsinaisesti orjiksi joutuivat vain sotavangit, joista useimmat sijoitettiin valloittajan maille. Köyhien maanvuokraajien asema ei varmaankaan ollut paljon antiikin orjien asemaa parempi. He olivat maaorjia.

Maaorjuudella tarkoitetaan ennen uusinta aikaa Euroopassa valinneita suhteita maan omistajan ja vapauksia vailla olevan maanviljelijän tai maatyöläisen välillä. Maatyöläinen tai maanviljelijä oli maan vuokraaja ja siten suoranaisesti sidoksissa omistajaan. Suhde tarkoitti myös vuokraajan fyysistä riippuvuutta ja hänen velvollisuuttaan kunnioittaa herransa tahtoa. Varhaisen uuden ajan oikeuskäsitusten näkökulmasta tärkein vapaita ja ei-vapaita väestökerroksia erottava kriteeri oli, että ei-vapailta puuttui oikeus vapaasti muuttaa asuinpaikkaansa. Maaorjuus ilmeni erityisesti siten, että maaorjan oli raadettava omistajan hyväksi, maksettava riippuvuudesta herrasväkeen aiheutuvat alamaisen verot, häntä sitoivat rajoitukset solmia avioliitto tai muuttaa herransa vaikutusalueen ulkopuolelle sekä renkin velvollisuudet, kuten orvoilla.

Maaorjuus oli lähes koko keskiaikaiselle Euroopalle tyypillinen oikeudellinen järjestelmä. Baskimaa, Suomi, Ruotsi ja Norja olivat poikkeuksia - niissä maaorjuutta ei ollut ainakaan siinä merkityksessä kuin muualla Euroopassa. Maaorjuudella oli juurensa jo Rooman vallan viimeisissä vuosisa-doissa. Osassa Keski-Eurooppaa, lähinnä Böömissä

Karlovy Vary

(Tšekissä), Määrissä, Puolan länsiosissa ja Unkarissa - siis myös Slovakiassa - syntyi 13:n ja 14:n vuosisatojen siirtolaisuuden ansiosta joukko vapaiden viljelijöiden yhteisöjä samalla, kun maaorjuus ei kadonnut minnekään. Yksi syy siihen oli, että tämä osa Keski-Eurooppaa pääsi kaikkialla raivonneesta ruttoepidemiasta vähemmällä kuin mantereen läntiset osat. Myös maata omistavilla kirkolla ja aatelistolla oli itäisessä Keski-Euroopassa vahvempi asema kuin Länsi-Euroopassa. Itä-Euroopassa maaorjuutta ylläpiti muun muassa myös Länsi-Euroopan paikoittain jatkuvasti kasvanut viljan kysyntä.

Historiatieteessä on Keski- ja Kaakkois-Euroopassa 1960-luvulta lähtien keskusteltu myös maaorjuuden toisesta aallosta. Tämän ajatussuuntauksen mukaisesti maaorjuus väheni myös Keski-Euroopassa 1400- ja 1500-luvuilla (15. ja 16. vuosisata), mutta kehityksen keskeytti yhteinen kriisi, kolmikymmenvuotinen sota. Demografinen kriisi - väestön katastrofaalinen väheneminen Keski-Euroopassa sodan tuhojen seurauksena - sai aikaan maaorjuuden toisen aallon, mutta tällä kertaa se tapahtui keskitetyn

absoluuttisen monarkian ja alkavan kapitalismin ehdoilla.

Erilaisissa riippuvuussuhteissa olevien alamaisten - myös maaorjien - täytyi maksaa myös kymmenykset tuloistaan kirkolle. Kirkko oli ihan oma lukunsa. Sillä oli valtava vaikutus ihmisten ajatteluun ja ylipäänsä koko yhteiskuntaan - sen iskulausehan oli: *ora et labora* (rukoile ja tee työtä). Jos kesti maallisen raskaan kohtalon, pääsi taivaaseen. Kirkko oli hyvin rikas. Koska hengelliseen säätyyn kuuluvat osasivat lukea ja kirjoittaa, he toimivat yleensä kuningaskunnan viroissa. Yhtäältä kirkolla oli omaa maata ja alamaisia, toisaalta se sai vielä kymmenyksensäkin. Niinpä tämä kaikki mahdollisti kirkolle laajan rakennustoiminnan ja sen papistolle elämän yltäkylläisyydessä.

Kaupungit alkoivat kehittyä keskiajalla. Kaupunkien porvaristo oli oma erityinen luokkansa, ja he nauttivat myös vapaudesta, joskaan heillä ei tietenkään ollut suuria maaomaisuuksia. Porvaristokin voitiin jakaa eri ryhmiin. Varakkainta porvaristoa oli ns. patrisiaatti, suurporvaristo, siis keskiajan rikkaim-

Hradec Králové

pien joukkoon kuuluvia ihmisiä, jotka omistivat taloja ja yrityksiä. He hallitsivat kaupungin arkipäivää.

Käsityöläiset olivat kaupunkiyhteisöjen lukuisin yhteiskuntaryhmä; he eivät olleet ylenpalttisen rikkaita, joskaan ei köyhiäkään. Heikoimmassa asemassa oli kaupunkiköyhälistö, kodittomat ilman minikäänlaisia työtiloja sekä päivä- tai aputyöläiset. Uudella ajalla ja nykyisinkin he olisivat olleet pikemmin proletariaattia kuin vapaiden luokkiin rinnastettavia. Ainakaan heitä ei voinut pitää porvaristoon kuuluvina.

Oma erityisryhmänsä olivat ulkomaalaiset. He käyttivät hyväkseen oikeudellisia säädöksiä ja olivat kuninkaan suojeluksessa. Näihin kuuluivat mm. varakkaat tavaranhankkijat, ulkomaiset neuvonantajat sekä juutalaiset. Vaikka he olisivat yhteiskunnalliset asemaltaan olleet lähellä suurporvaristoa tai rikkaita käsityöläisiä, heitä voidaan silti pitää omana, itsenäisenä ryhmänä. Heillä oli sellaisia erityisoikeuksia, joita edes hallitsijoilla ei ollut. Esimerkiksi juutalaiset kristillisessä yhteiskunnassa saattoivat lainata rahaa ja ottaa lainaamastaan rahasta korkoa,

mitä kristityt itse eivät saaneet tehdä. 1100-luvulla paavi nimenomaan kielsi kristityiltä koron ottamisen, samalla kun kaupan ja rahoituksen alalla toimivien juutalaisten omaisuudet kasvoivat suuriksi. Kateus, eikä niinkään juutalaisten syylistäminen Kristuksen ristiinnaulitsemisesta, oli todellinen syy juutalaisvainoihin, pogromeihin yhteisöissä, joissa kristityt muuten olivat valta-asemissa. Eipä silti, pogromeihin osallistui varmasti myös joitakin yksinkertaisia uskonnollisia kiihkoilijoita, jotka halusivat kostaa **Jeesuksen** kuoleman Rooman keisari **Tiberiuksen** aikaisten juutalaisten myöhäisille jälkeläisille. Ulkomaalaiset, kuten saksalaiset ja heidän ohellaan maahan muuttaneet flaamit ja vallanit, juutalaiset ym. olivat ulkomaalaisia orjia lukuun ottamatta rikkaita, kiitos sen, että he olivat tavaranhankkijoita ja taidokkaita käsityöläisiä.

Tšekkiläinen aatelisto 1200-luvulla

wiajalla feodaaliaatelisto oli keskeinen yhteiskunnallinen voima niin hyvässä kuin pahassa. Ajaes-

saan omia etujaan se oli usein valtakuntaa hajottava voima. Aikakauden muutoksen merkinä oli sittemmin keskitettyjen monarkioiden syntyminen, jossa aateliston merkitys väheni. Vain Saksassa tämä kehitys viivästy. Keskitetysti hallitut kuningaskunnat osoittivat sitten uudella ajalla voimansa verrattuna erilaisten läänitysten pirstomiin ruhtinaskuntiin. Mikäli keskiaikaista yhteiskuntaa haluaa kuvata, aatelin korostunut rooli on otettava huomioon aikakauden valtakunnille tyypillisenä ominaisuutena.

Aatelisto - myös käytetään termiä ylimystö tai aristokratia - voidaan määritellä keskiaikaisiksi yhteiskuntaluokaksi. Keskiajalla aatelisto voitiin luonteenomaisimmin erottaa alamaista siten, että aatelisilla oli vaakunat, arvonimet ja tietoisin korostunut johtajan asema. Tšekin sana "šlechta" (vastaa nykysuomen aatelistoa) ilmaantui kirjallisiin muistietoihin 1300-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Se liittyi sukuihin, erityisesti perittyihin omaisuuksiin, jotka siirtyivät isältä pojalle.

Ennen 1100-lukua Böömin ruhtinaskunnan alueella keskiaikaisessa tšekkiläisessä yhteiskunnassa aatelisto ei ollut mikään ylempiarvoinen tai johtava ryhmä. Tšekkiläinen aatelisto syntyi 800-1200-lukujen välisenä aikana. Viimeistään 1200-luvulta ovat peräisin maan vanhimmat aatelissuvut ja vallasperheet, jolloin aateliston maaomaisuus kasvoi, samoin sen taloudellinen ja poliittinen valta. Aatelissuvut olivat edustettuina myös ruhtinas- ja kuningaskunnan korkeimmissa viroissa. Ennen hussilaisten aikaa tämä osa yhteiskuntakerroksista oli jakautunut ylempään ja alempaan aatelistoon.

Jalosukuiset pöyhistelivät vanhoilla asemiltaan päälliköinä tai armeijan upseereina. Ristiretkivalmistelujen ja Italiaan suuntautuneiden sotaretkien ansiosta tšekkiläiseen ympäristöön kotiutuivat heraldiset symbolit ja soturit oppivat tuntemaan merkkejä ja merkityksiä, jotka he sitten luovuttivat perheidensä käyttöön.

Tšekkiläinen aatelisto voitiin jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, miten he olivat arvonimensä saaneet. Oli sukuaatelistoa, joka oli sukua hallitsijoille, oli sotilasaateliston jäseniä, jotka olivat osoittaneet jo alokkaina erityistä kyvykkyyttä taistelukentillä sekä edelleen linnojen ja linnoitusten päälliköitä,

jotka aikaa myöten tietenkin kamppailivat vallasta ja asemista.

Niin kutsutulla *Konradin statuutilla* vuodelta 1189 vahvistettiin merkittävästi aateliston taloudellista asemaa. Sillä aatelistolle tunnustettiin muiden etuoikeuksien lisäksi perintöoikeus omaisuuteensa. Mahtavimpien aatelissukujen erottautuminen omaksi kastikseen huipentui 1200-luvulla. Mahtavan Vítkovien (Vítkovci, Witigone) suvun rosenbergiläinen ja neuhausilainen haara hallitsivat laajoja alueita Etelä-Böömissä. Markvarticin suvun jäsenet - Michalovicin, Wallensteinin, Wartenbergin ja Lembergin paronit - sekä Ronovecilaiset - Lipin ja Dubin paronit pitivät hallussaan pohjoisia ja koillisia maita. Luoteis-Böömiä hallitsivat Hrabischien suku - myöhemmin Osekin ja Riesenbergin paronit, Länsi-Böömiä taas esimerkiksi Drslavicit tai Hrosnatovecit. Määrissä merkittävimpiin sukuihin kuuluivat Žerotinin, Boskovicin ja Pernštejnin feodaaliherrat.

Omaisuuksensa kasvaessa aateliston poliittinenkin kunnianhimo syttyi ja se alkoi tavoitella ylivaltaa koko maassa. Tšekkiläisen aateliston taloudellinen ja poliittinen asemavahvistusitämyötäsekäalueellisesti että kuningaskunnan hallinnossa. Samalla hallitsijan valtaa oli muuttuneissa olosuhteissa tarkasteltava uudesta näkökulmasta. Kirkolliset piirit olivat kerran käsittäneet hallitsijan Kristuksen sijaiseksi maan päällä, jolloin kirkollisten ylimysten mielestä aatelilla ei pitänyt olla lainkaan omaa poliittista valtaa. Dynastinen käsitys oli taas ollut sitä mieltä, että aatelisto oli syntynyt kuningasta palvellakseen. Vaikka hallitsija oli valtakunnan ja yleisen, julkisen oikeuden ruumiillistuma, samanlainen ominaisuus oli jo aiemmin maakuntatasolla siirretty aatelistolle. Vanhatšekkiläisen makedonialaisen **Aleksanteri Suuren** kunniaksi tehdyn keskiaikaisen ritarieepoksen *Alexandreidan* mukaan aatelin arvottamisen peruskategoriat olivat "čest a zboží" (kunnia ja omaisuus). Čest merkitsi osallistumista yhdessä poliittisiin tapahtumiin, virkatehtävien hoitamista, oman kansan puolustamista, ylhäisyyttä ja ritarin kunniaa. *Zboží* taas tarkoitti kokoelmaa omistuksia ja omistusoikeuksia. Näihin kuuluivat valtaoikeudet alamaisiin, oikeus perustaa kirkkoja, kaupunkeja ja linnoja, oikeus ylläpitää ritarivartiostoa, oikeus pyyttää vapaasti riistaa sekä muita etuoikeuksia.

Löytöjä Kafkan jäämistöstä

Teksti: Panu Turunen

Viime vuoden marraskuussa, 97 vuotta Kafkan kuoleman jälkeen, ilmestyi Saksassa kirja, jossa julkaisiin kaikki Kafkan piirroksiset. *Yale University Press* julkaisi kirjan englanniksi viime kesänä.

Kafka piirtäjänä

Kafka oli taitava piirtäjä ja hänen lukijansa tietävät sen. Kafkan piirroksia on julkaistu *Fischer*-kustantamon taskukirjojen kansikuvina 1950-luvulta lähtien. *Das Urteil* sai tekijänsä piirroksen kansikuvakseen vuonna 1952, *Amerika* vuonna 1956 ja

Kuva: Audible.com

Nuoruuden kuva kirjailija Franz Kafkasta.

Der Prozess vuonna 1960. Esim. *Sämtliche Erzählungen* -kirjaa, jonka kannessa nähdään Kafkan piirros ratsastajasta hevosen selässä, vauhdikkaassa menossa, oli painettu 857 000 kappaletta vuoteen 1993 mennessä. Fischerin taskukirjoja on luettu Suomessakin.

Muissakin kirjoissa Kafkan piirroksia on nähty. **Max Brod** julkaisi Kafka-elämäkerrassaan kahdeksan ystävänsä piirrosta. Lisää piirroksia saatiin nähdä Brodin monissa Kafka-kirjoissa. Piirroksia julkaisiin yhteensä muutamia kymmeniä.

Vain harvat ja valitut tiesivät, että Kafkan jäämistöön sisältyi paljon enemmän piirroksia. Niitä säilytettiin sveitsiläisen pankin tallelokeroissa. Uutuuskirja tuo suuren yleisön nähtäväksi sekä aikaisemmin julkaistut että hämmästyttävän pitkään kätöksä pidetyt piirroksiset.

Kafkan piirrosten omistajista

Perinnönjaossa Brod sai omistukseensa Kafkan piirroksiset ja muutamia käsikirjoituksia, ja suurin osa Kafkan käsikirjoituksista siirtyi Kafkan suvulle, Kafkan sisaren **Ottlan** lapsille. Brod kirjoitti vuonna 1948, että Kafka ei erityisemmin arvostanut piirroksiaan:

”Hän suhtautui piirroksiinsa vielä välinpitämättömämmin tai pikemminkin vielä vihamielisemmin kuin kirjallisiin luomuksiinsa. Ne, joita en pelastanut, hävisivät. Hän antoi minulle lahjaksi ’töherryksiään’ tai otin niitä talteen roskakorista - leikkasin niitä jopa oikeustieteellisten kurssimonisteiden marginaaleista.”

Vuonna 1948, kun Brod julkaisi nuo rivit kirjassaan *Franz Kafkas Glauben und Lehre* [Franz Kafkan usko ja oppi], hän suunnitteli julkaisevansa taidekirjana kaikki Kafkan piirroksiset, jotka olivat säilyneet. Mainitussa kirjassa hän julkaisi neljä piirrosta, joista kaksi hän myi Wienin Albertinaan vuonna 1952. Brodin tavoitteena oli tehdä Kafka tunnetuksi myös piirtäjänä, ja Albertina merkittävänä museona edisti tätä tavoitetta.

© Kuva: 2022 Vellag C.H.BeckOHG

Taiteen metropoleista Lontoosta, New Yorkista ja Baselista otettiin yhteyttä Brodiin 1950-luvulla ja haluttiin järjestää Kafkan piirrosten näyttelyitä. Mutta Brodin mieli oli muuttunut. Hän vastasi kyselyihin empien.

Uutuuskirjan toimittaja, sveitsiläinen taidehistorioitsija **Andreas Kilcher** otaksuu, että syitä oli kaksi. Ensiksikin, Brodia oli kritisoiu ankarasti siitä, miten hän oli tulkinnut ja toimittanut Kafkan tekstejä. Brod oli odottanut saavansa kiitosta siitä, että oli pelastanut niin paljon Kafkan käsikirjoituksia sodan jaloista, eikä kaivannut lisää kritiikkiä Kafkan piirrosten julkaisemisesta. Toinen syy lienee ollut Brodin elämäntilanne: hän työskenteli dramaturgina Tel Avivissa Habima-teatterissa eikä juurikaan pystynyt maksamaan palkkaa sihteerilleen **Ilse Ester Hoffelle**, joka hoiti yhä laajenevaa, Kafkan jäämistöä koskevaa kirjeenvaihtoa. Niinpä Brod päätti lahjoit-

taa osan kokoelmasta ja myöhemmin testamentata loputkin piirroukset Hoffelle. Päätösvalta piirroksista ei ollut enää Brodilla.

Brod kuoli vuonna 1968. Piirrosten uusi omistaja Hoffe suhtautui kielteisesti ehdotuksiin Kafkan piirrosten näyttelyistä ja taidekirjoista. Kun juhlavuosi 1983 (100 vuotta Kafkan syntymästä) lähestyi, Hoffea pyydettiin antamaan Kafkan piirroksia näyttelyihin, mutta Hoffe ei suostunut.

Hoffe kuoli 101-vuotiaana vuonna 2007. Myös Suomen tiedotusvälineet kiinnittivät huomiota perintökiistaan, joka alkoi Brodin sihteerin kuoleman jälkeen. Hoffen kaksi tytärtä vaati aineistoa itselleen, kuten myös Israelin Kansalliskirjasto ja Saksan Kirjallisuusarkisto Marbach. Yle.fi otsikoi 9.7.2008: "Kafkan perintö pääsemässä vihdoon päivänvaloon." Kolme oikeusastetta käytiin läpi Israelissa vuosina 2012, 2015 ja 2016. Kansalliskirjasto voitti kaikissa

oikeusasteissa. Lisäksi tarvittiin sveitsiläisen tuomioistuimen vahvistus, ja vuonna 2019 aineistot voitiin siirtää Sveitsistä Israelin Kansalliskirjastoon.

Iloinen Kafka

Kafkan tekstejä pidetään synkkinä. Käsitys on osittain oikea. Esim. *Rangaistussiirtolassa*-novellissa matkamies kysyy upseerilta, miten syytetty pystyy puolustautumaan syytteiltä. Upseeri toteaa, että ei mitenkään. Syytetylle ei anneta tilaisuutta puolustautua. Upseeri jatkaa: "Minut on määrätty rangaistussiirtolaan tuomariksi. (...) Periaate, jonka mukaan teen ratkaisuni, on: syyllisyys on aina kiistaton." Vankien kohtalo oli tosiaan synkkä.

Mutta Kafka osasi kirjoittaa myös hauskoja kuvauksia. Esimerkiksi: joitakin päiviä ennen toukokuun 6. päivää vuonna 1912 hän näki unen, jossa hän ajoi isänsä kanssa raitiovaunulla Berliinissä. Tästä unesta hän kirjoitti päiväkirjaansa kuvauksen, jossa kerrotaan mm.:

"Tulimme erään portin eteen, astuimme ulos raitiovaunusta, vaikkei siltä tuntunut, astuimme portista sisään. Portin takana nousi ylöspäin hyvin jyrkkä seinä, isäni kiipesi seinää kuin tanssien, hänen jalkansa näyttivät lentä-

vän, niin kevyeksi hän tunsu itsensä."

Unen kuvaus jatkuu niin yllättävästi, että sitä ei voi lukea nauramatta. Hauskuus syntyy siitä, että turistien tavallinen kokemus, raitiovaunulla ajo, muuttuu unen jatkuessa erikoiseksi mielikuvitusmaailmaksi. Kafka kuvaa, miten turistin tavanomainen kokemus ja unen fantasia törmäävät toisiinsa.

Olga Tokarczuk kirjoittaa: "(...) kun Kafka luki tuttavilleen ensi kerran otteita Oikeusjutusta, kuulijat – ja kirjailija itse – olivat haljeta naurusta." (Särö, n:o 40-41, s. 124.)

Myös Kafkan piirroksissa on yllättäviä, hauskoja kohtaamisia. Esimerkiksi sopii vaikka piirros numero 41, jossa nähdään tussikynällä piirretyt kaksi henkilöä. Piirroksen alle Kafka on kirjoittanut: *Bittsteller und vornehmer Gönner* [Anomuksen esittäjä ja ylhäinen suosija]. Piirroksissaan, myös tässä, Kafka kiinnittää enemmän huomiota ihmisten eleisiin kuin heidän ulkomuotoonsa. Ihmisten ulkomuoto on yleensä kuvattu vain suuntaa antavasti: heidän käsivartensa ja jalkansa ovat usein luonnottoman laihoja ja pitkiä ja päänsä kovin pieniä.

12. helmikuuta 1913 Kafka kirjoitti **Felice**

Bauerille:

”Miellyttääkö Sinua se, miten piirrän? Kuule, aikoinaan olin hyvä piirtäjä. (...) Mutta odotapa, lähetän Sinulle piakkoin pari vanhaa piirrostaani, jotta Sinulla on jotain, mille voit nauraa.”

Usein Kafkan piirroksissa näkyy elämäniloa. Hahmot ikään kuin leijuvat kevyesti ilmassa, vailla huolia.

Vaikutteita

Kafka kiinnostui uusista taidesuuntauksista. Esim. kirjan kuva numero 68 näyttää saaneen

vaikutteita ekspressionismista. Pöydän ääressä istuu voimakasrakenteinen mies, jolla on edessään viinilasi. Mies, pöytä ja lasi on piirretty voimakkain tussikynän vedoin. Piirros, kuten suurin osa kirjan piirroksista, on tehty n. 1901–1907.

Kirjan kuva numero 114 lienee saanut vaikutteita kubismista. Pöydän ääreen kumartunut, tuolilla istuva, päätään pitelevä mies on piirretty niin, että hän muodostaa huonekalujen kanssa kauniin geometrisen kuvion.

Myös japanilaisen taiteen katsotaan vaikuttaneen Kafkan piirroksiin. Prahan saksankielisten opiskelijoiden yhdistyksellä, jossa Kafka ja Brod olivat aktiiveja, oli luku- ja esitelmäsalia. Maalari ja graafikko **Emil Orlik** esitelmöi yhdistyksen jäsenille japanilaisesta taiteesta syksyllä 1902. Orlik oli ollut opintomatalla Japanissa 1900-01 ja oppinut siellä uusia tekniikoita. Hän kertoi:

”Mitä yksinkertaisempia keinot ovat, sitä paremmin taiteilija keskittyy työhönsä. (...) Tämä tekniikka on johtanut tyyliin: yksinkertaisuuden tyyliin. Niinpä japanilaisen kuvan syntyvaiheet ovat erilaiset kuin meillä ... kuva koostuu sangen usein vain vähäisestä määrästä siveltimenvetoja.”

Kafka ja Brod innostuivat Orlikin esitelmästä. Kafkan piirrosten tyyli on yleensä yksinkertainen. Piirrookset näyttävät syntyneen vain muutamalla kynänvedolla. Ne vaikuttavat fragmentaarisilta tai keskeneräisiltä.

Yale University Press julkaisi uutuuskirjan englanniksi 31.5.2022.

*Franz Kafka: Die Zeichnungen
Mit Essays von Judith Butler und
Andreas Kilcher
C. H. Beck, 2021. 368 sivua*

Kirjallisuuden valtioneupukinto Kateřina Tučkoválle

Teksti: Petra Virtanen

Kirjailija **Kateřina Tučková** palkittiin tämänvuotisella Tšekin valtion kirjallisuuspalkinnolla *Státní cena za literaturu* lokakuun lopussa. Palkinto myönnettiin hänen keväällä ilmestyneestä romaanistaan *Bílá Voda* ja ansioistaan nostaa kaunokirjallisella tuotannolla esiin heikosti tunnettuja käänteitä maan historiasta.

Kateřina Tučková ampaisi Tšekin luetuimmaksi ja myydyimmäksi nykykirjailijaksi vuonna 2012 ilmestyneellä teoksellaan *Žitkovské bohyně*. Kirja käsittelee kansanparannusta harjoittaneiden naisten (eli ”jumalattarien”, *bohyně*) koettelemuksia kirkon, natsien ja kommunistien vainon kohteena. Teos ei pohjaudu suoraan todellisiin historiallisiin tapahtumiin, vaan on Tučkován luoma punelma Žitkován kylässä kuulluista elämäntapaista ja pitkästä tutkimustyöstä aiheen parissa. Edeltävä, kolme vuotta aiemmin julkaistu teos *Vyhnání Gerty Schnirch* sen sijaan muistuttaa toisen maailmansodan päätteen toukokuussa 1945 tapahtuneesta Brnon saksalaisvähemmistön karkotuksesta, nk. Brnon kuolemanmarssista *Brněnský pochod smrti*. Kirja käy läpi päähenkilönsä Gerta Schnirchin kautta tšekien ja saksalaisten välisen suhteen historiallisia kipukohtia 1900-luvulla. Valtioneupukinnolla palkitussa, järjestyksessä neljännessä romaanissa kantavana lähtökohtana on edelleen historia naisten näkökulmasta

- tällä kertaa nivoutuen naisten asemaan katolisessa kirkossa kommunistien ollessa maan johdossa. Teos nostaa esiin muun muassa *Akce Ř*:ksi nimetyn salaisen operaation vuodelta 1950, jossa nunnaluostareita suljettiin laittomasti ja sisaria siirrettiin suuriin luostariyksikköihin syrjäseuduille, kuten *Bílá Voda*, vangittiin ja määrättiin pakkotyöhön. Tučkován teoksille on tyypillistä, että kirjoitusprosessiin on kuullut syventymisen erilaisiin taustoittaviin arkistomateriaaleihin ja se, että päähenkilöinä kirjoissa toimivat nimenomaan naiset, joiden sukupuolen ääni on jäänyt virallisessa historiankirjoituksessa usein sivuun. Toimittaja, kirjallisuuskriitikko **Kateřina Čopjaková** määritteleeekin *Česká televize*n keskustelussa Tučkován tuoneen tšekkiläiseen kirjallisuuteen uuden, naisnäkökulmasta katsovan historiallisen romaanin aikakauden.

Kateřina Tučková syntyi Brnossa vuonna 1980. Lapsuusvuotensa hän eli määriläisessä maalaiskylässä ja kuuden vuoden iästä eteenpäin pienellä tehdaspaikkakunnalla, mutta muutti lukioikäisenä opiskelujen perässä takaisin Brnoon. Hän opiskeli Masarykin yliopistossa taidehistoriaa, tšekin kieltä ja kirjallisuutta ja väitteli myöhemmin tohtoriksi taidehistorian laitokselta Kaarlen yliopistossa. Nykyään Tučková asuu oman perheensä kanssa Prahassa. Hän työskentelee, paitsi kirjailijana myös taidehistorioitsijana, taidenäyttelyiden kuraattorina, toimittajana ja kääntäjänä. Tučková on kääntänyt slovakinkielistä nykykirjallisuutta tšekiksi, jotta naa-

© Foto: Lenka Hatašová, 2018

© Foto: Konečný David Konečný, 2022

purimaan kulttuuri ja kirjallisuus olisivat tšeikeille saavutettavampia. Hänen omia kirjojaan, etunenässä *Žitkovské bohyně* -teosta, on käännetty noin 20 eri kielelle. Niistä on myös toteutettu näytelmäversioita teatteriin. Ohjaaja **Dodo Gombárin** sovitetusta *Žitkovské bohyně*stä esitettiin vuosina 2014–2017 Zlínin kaupunginteatterissa, ja se oli valtaisa yleisömenestys. Toista kirjan dramatisointia on esitetty loppuunmyydyille katsomoille pitkään myös prahalaisessa *Divadlo pod Palmovka* -teatterissa, jossa se on edelleen ohjelmistossa.

Pyrkimys naisten ja vähemmistöjen aseman parantamiseen näkyy punaisena lankana kauttaaltaan Tučkován toiminnassa. Hän on ollut muun muassa perustamassa monikulttuurisuuden puolesta puhuvaa *Meeting Brno* -festivaalia ja kansalaisaloitetta *I žárovka má sochu*, joka tähtää useampien historiallisesti merkittävien naisten muistomerkkien lisäämiseen katukuvaan. Vuonna 2020 julkaistu kirja *Hrdinky*, jonka kirjoittamiseen Tučková on osallistunut, nostaa tärkeitä tšekkiläisnaisia nykyaikaisille esikuviksi.

Tučkovälle myönnetty kirjallisuuden valtionpalkinto on vanhin Tšekissä jaettava kirjallisuuspalkinto. Sen

historia ulottuu vuoteen 1920, mistä lähtien palkintoa on jaettu vuosittain joitakin poikkeuksia ja vuoden 1989 jälkeistä viisivuotista taukoa lukuun ottamatta. Nykyisin palkinnon myöntää kulttuuriministeriö alan ammattilaisista koostuvan seitsenjäsenisen raadin suosituksesta. Palkinto jaetaan perinteisesti maan itsenäisyyspäivänä, ja sen arvo on 300 000 Tšekin kruunua. Vuodesta 1995, jolloin palkinnon jakamista jälleen jatkettiin, Tučková on järjestyksessä vasta kolmas palkittu naiskirjailija. Häntä edeltäneet palkinnonsaajat ovat vuonna 2002 **Květa Legátová** teoksesta *Želary* ja vuonna 2011 **Daniela Hrdová** teoksesta *Vyvolávání*.

Tučková on onnistunut herättämään paljon keskustelua yhteiskunnan sokeisiin pisteisiin osuvilla teoksillaan. Myös valtionpalkinnon myöntämistä seurasi kohu kirjallisuuskentällä. Osa valintaa kohtaan esitetystä kritiikistä on kohdistunut siihen, ettei ulkokirjallisia ansioita tulisi huomioida palkinnon perusteissa, ja osa onkin vaatinut valintaprosessin uudistamista. *Bílá Vodaa* edeltäneestä uuden romaanin odotuksesta (10 vuotta) ja teoksen järkälemäisyydestä (miltei 700 sivua) huolimatta Tučkován suosio lukijoiden keskuudessa kuitenkin jatkuu.

Kateřina Tučková

*) <https://art.ceskatelevize.cz/inside/diskuze-jaky-je-roman-bila-voda-a-jaka-je-pozice-kateriny-tuckove-v-soucasne-literature-smKol>

Keskeiset teokset:

2022 / Bílá Voda (Host), romaani
2020 / Hrdinky (Universum/
Euromedia)
2018 / Vitka (Host), näyttelmä
2014 / Fabrika: Příběh textilních baronů z
moravského Manchesteru (Host)
2012 / Žítkovské bohyně (Host),
romaani
2009 / Vyhnání Gerty Schnirch (Host),
romaani
2006 / Montespaniáda (Větrné
mlýny), romaani

Palkinnot:

2022 / Státní cena za literaturu
(za román Bílá Voda s přihlédnutím k
dosavadní literární tvorbě)
2019 / Medaile Masarykovy
univerzity v Brně
2019 / Cena města Brna za literární čin-
nost

©Foto: konečný David Konečný, 2022

2018 / Premio Libro d'Europa udělená
festivalem v italském městě Salerno
2017 / Cena za svobodu, demokracii a
lidská práva udělená Ústavem pro studi-
um totalitních režimů
2013 / Magnesia Litera - cena čtenářů za
knihu Žítkovské bohyně
2013 / Cena Josefa Škvoreckého za kni-
hu Žítkovské bohyně
2012 / Cena Český bestseller
2010 / Magnesia Litera - cena čtenářů za
knihu Vyhnání Gerty Schnirch

EVŽEN BOČEK - VIIMEINEN ARISTOKRAATTI

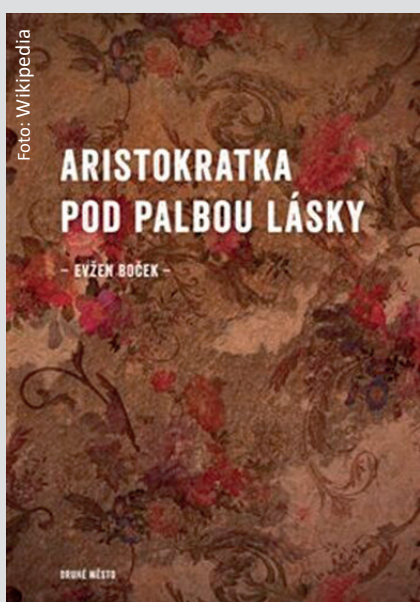
Teksti: Nina Facon

Tänään haluaisin puhua **Evžen Bočekin** kirjasta *Viimeinen aristokraatti*. Kirjasarjan ensimmäinen osa *Viimeinen aristokraatti* julkaistiin vuonna 2012, seuraava osa *Aristokraatti kuumalähteessä* ilmestyi vuonna 2013 ja *Aristokraatti hevosen päällä* vuonna 2016. Myöhemmin ovat ilmestyneet vielä mm. *Aristokraatti ja rikosaalto*

Kostkan linnassa vuonna 2018, ja *Aristokraatti kuninkaan hovissa*, joka tuli kauppojen hyllyille pari vuotta sitten.

Fiktiivinen tarina kertoo kreivi František Antonínista ja hänen perheestään. Kreivi František on New Yorkissa asuva aatelissuvun jälkeläinen. Hän on tavallinen kirjallisuuden professori. Kommunistisen

Aristokraatin tarinat:

2012 - Poslední aristokratka
(Viimeinen aristokraatti)

2013 - Aristokratka ve varu
(Aristokraatti kuumalähteessä)

2016 - Aristokratka na koni
(Aristokraatti hevosen päällä)

2018 - Aristokratka a vlna zločinnosti
na zámku Kostka (Aristokraatti ja rikosten aalto
Kostka-linnassa)

2020 - Aristokratka u královského dvora
(Aristokraatti kuninkaallisessa hovissa)

2022 - Aristokratka pod palbou lásky
(Aristokraatti rakkauden tulen alla)

Evžen Boček vierailulla Puolan Rybnikissä.

hallinnon kaaduttua hän lähtee Tšekkoslovakiaan ottaakseen takaisin Kostka-linnan, jonka hän myös saa takaisin. Hänen perheeseensä kuuluvat amerikkalainen vaimo Vivian, joka ei osaa sanaakaan tšekkiä, ja tytär Marie (kolmas), joka kertoo tämän tarinan. He eivät kuitenkaan peri pelkästään Kostkan linnaa. Mukaan tulee myös henkilökunta. Heihin kuuluvat vanhoja aikoja rakastava kastellaani Josef, luulosairas puutarhuri Krása, jolle Marie heti antaa nimen Mr. Spock, sekä omalaatuinen kokki, rouva Tichá. Hänelle maistuu sangen usein itsensä valmistama pähkinäviina.

Marie kertoo heti alussa, että Kostkan linna oli alunperin 1200-luvulla rakennettu goottilainen linna. Sen rakensi ja nimesi ritari Mikuláš Kostka. Kaksi kuukautta valmistumisensa jälkeen Saksalaisen ritarikunnan ritarit valloittivat sen. Tämän jälkeen Marien mukaan sen valloitti jokainen ohikulkija vuorollaan. 1700-luvulla kantaisät rakensivat sen uudelleen. Linnasta tuli barokkilinna. Alkuperäisestä linnasta jäivät ainoastaan hautakappeli ja katakombit.

Kostkan perhe menetti linnan viisi kertaa, ja viisi kertaa he saivat sen takaisin. Ensimmäiset saksalaiset rita-

rit takavarikoivat sen. Seuraavat takavarikoijat olivat hussilaiset. Kolmantena sen takavarikoi **Ferdinand II**, joka antoi sen saksalaisille ritareille. Seuraavaksi sen otti haltuunsa **Adolf Hitler**. Hän antoi sen **Heinrich Himmlerille**, joka puolestaan antoi sen SS-joukoille. Viidennen takavarikon tekivät tietenkin kommunistit vuonna 1948. Vuonna 1996 perhe sai linnan takaisin.

Lisäksi kirjoissa tapaamme asianajaja Bendan ja hänen tyttärensä Deniskan, jolla on lävistyksiä koko keho täynnä. Asianajaja Benda maksaa periaatteessa Kostkan perheelle, jotta Deniska saisi siellä asua. Sen lisäksi siellä pyörii neuvonantaja Milada, joka on tullut heidän luokseen Orlíkin linnasta auttaakseen perhettä raha- ja liikeasioissa. Sitten sieltä löytyy myös koiria (Lada ja Olin), hevosia, hanhia, lampaita ja yksi kissa, nimeltään Tsaaritar. Linnan elämään kuuluvat myös opastetut kierrokset, ja joskus löytyy häiritsevä otsikko Tšekin "Seiska"-lehdestä.

Evžen Boček on historioitsija, kastellaani ja on nykyään yksi parhaimmista humoristisen proosan kirjoittajista.

Tšekin-suurlähetystön vastaanotto 13.10.2022

” Jari Aula ja
suurlähettiläs
Adam Vojtěch.

Tšekin kansallispäivän juhlayleisöä ja Tšekin ystäviä Helsingin Eirassa, muun muassa suurlähettiläs Adam Vojtěch, lehden päätoimittaja Jari Aula ja Ylen kuuluttaja Jalmari Laine.

Radek Štěpánek

Teksti: Jari Aula

Radek Štěpánek (1986) on syntynyt Prachaticessä, pienessä böömiläisessä kaupungissa Šumavan tuntumassa. Hän on opiskellut ympäristötieteitä ja journalismia Brnon Masarykin yliopistossa. Tällä hetkellä Štěpánek työskentelee toimittajana ja PR-asiantuntijana Brnossa. Hänen ensimmäinen runokokoelmansa *Soudný potok* (Harkitseva puro) julkaistiin 2010. Kaiken kaikkiaan hänen tuotantoonsa kuuluu kahdeksan kokoa, mm. pitkä eepinen teos *Vichřice* (Myrskytuuli), joka julkaistiin 2021. Štěpánek kuvailee ihmisiä luonnon keskellä. Hän kuvailee toistuvasti elämän yksinkertaisuutta ja peräänkuuluttaa ihmisen ja luonnon välistä tasapainoa. Hän haluaa saada syvällisen kontaktin ympäröivään luontoon.

© Foto: Antonín Bina

Nykyään Štěpánek asuu eteläisessä Telčín pikkukaupungissa vaimonsa **Terezan** ja tyttärensä **Julien** kanssa. Elokuussa runoilija vieraili myös Helsingissä järjestetyssä Runokuu-tapahtumassa, jossa esiteltiin nuoremman polven kirjailijoiden teoksia, ja luettiin myös käännöksiä heidän tuotannoistaan. Suomi-Tšekki-seuran puolesta runoja luki **Jari Aula**, joka oli käänttänyt muutamia näytteitä Štěpánekin kokoelmista.

Riippuu vain siitä, milloin menet sisään

Suuri kivi on jäänyt kynnyksen eteen,
yhä seisovat myös kantavat muurit:
mene raunioihin, astu esikoiden yli.
Kattojen holvi varjostaa ihmisjalkia,
elämä nielaisee toisen elämän ja jokainen kipu
on muisto syntymästä.
Kerros peittää kerroksen, eroosion uurteet
syövyttävät yhä syvemmälle,
jotta kaikki menneet tarjoaisivat tulevaisuuden.
Pehmeä ja viljava lipuu pois jokaisen
suuremman sateen myötä ja kovettuu
kirkastuessa. Jää vain rypyläinen paljas kallio,
luuhun saakka kovettunut ajatus,
mutta sekin kohtaa kosketuksen,
joka sen jälleen pehmentää.
Rauniot ovat ravitsevaa maata.
Ne kotiutuvat nopeasti.
Ja mikäli ihmiset joskus palaavat,
ne alkavat uudelleen saada sijaa.

(Kokoelmasta *Velké obcování*, 2020)

Záleží jen na tom, kdy vstoupíš

Veliký kámen před prahem zůstal,
stále stojí i obvodové zdi:
vejdi do rozvalin, překroč petrklíč.
Klenba střemch stíní lidské stopy,
život pohlcuje jiný život a každá bolest je
paměť zrození.
Vrstva překrývá vrstvu, rýhy eroze se
zakusují stále
hlouběji, aby vše minulé nabídly
budoucnosti. Měkké a úrodné odplouvá s
každým větším deštěm a tvrdne při
vyjasnění. Zůstává jen zubatá holá skála,
myšlenka ztvrdlá na kost, ale i
ta se dočká doteku, který ji znovu obměkčí.
Ruiny jsou živnou půdou.
Rychle se zabydlují.
A pokud se někdy vrátí lidé,
budou svůj prostor znovu dobývat.

(Ze sbírky *Velké obcování*, 2020)

Posti Green

